

KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Dergisi

KAYSERİ UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Makale Türü	Araştırma	Yıl	2025
Gönderi Tarihi	02.05.2025	Cilt	7
Kabul Tarihi	04.11.2025	Sayı	2
Yayın Tarihi	31.12.2025	ss.	545-567
DOI	10.51177/kayusosder.1689158		

Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin sınanması*^Δ

Development of Terror Management Scale and testing of the psychometric properties

Ahmet ÇETİNEL¹

Ekrem Sedat ŞAHİN²

Öz

Bu çalışma, 18 yaş ve daha üstü bireylerin dehşet yönetimi düzeylerini belirlemek için kullanılabilecek bir ölçme aracı geliştirmek ve psikometrik niteliklerini sınamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunda 423 kadın ve 237 erkek toplam 660 katılımcı bulunmaktadır. Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin yapı geçerliliğini incelemek için gerçekleştirilen Açıklayıcı Faktör Analizi'nde ölçeğin 15 madde ve 3 alt boyutlu bir yapıda olduğu ve bu yapının toplam varyansın yüzde 61,84'ünü açıkladığı saptanmıştır. Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi'nde ulaşılan uyum iyiliği değerlerinin $\chi^2/df=1.76$; RMSEA=.062; SRMR=.063; GFI=.91; CFI=.95; IFI=.95 ve TLI=.94 olduğu tespit edilmiştir. Güvenilirlik çalışmaları kapsamında ölçeğin genelini iç tutarlılığını belirlemek için hesaplanan McDonald's Omega (ω) katsayısı 0,82'dir. Test tekrar test yöntemi ile ölçeğin kararlılığını belirlemek için hesaplanan ilişki katsayılarının alt ölçekler bazında 0,76 ile 0,84 arasında değiştiği saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda yetişkin bireylerin dehşet yönetimi düzeyini belirlemek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin kullanılabileceği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Dehşet Yönetimi Kuramı, Dehşet Yönetimi Ölçeği, Geçerlilik, Güvenilirlik, Yetişkin bireyler.

^Δ Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Kayseri Üniversitesi KAYÜSOSDER Dergisi sorumlu değildir.

¹ Uzm. Psikolojik Danışman, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Aksaray/Türkiye, ahmet4225@gmail.com

² Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Aksaray/Türkiye, ekremsedat33@gmail.com

Abstract

This study was conducted to develop a measurement tool that can be used to determine the level of terror management of individuals aged 18 and over and to test its psychometric properties. In the study group of the research, there were 423 female and 237 male participants totalling 660. In the Exploratory Factor Analysis conducted to examine the construct validity of the Terror Management Scale, it was determined that the scale had a structure with three factors and 15 items and that this structure explained 61.84 percent of the total variance. As a result of the Confirmatory Factor Analysis of the scale, the goodness of fit values obtained were $\chi^2/df=1.76$; RMSEA=.062; SRMR=.063; GFI=.91; CFI=.95; IFI=.95 and TLI=.94. Within the scope of reliability studies, McDonald's Omega (ω) coefficient calculated to determine the internal consistency of the overall scale is .82. The correlation coefficients calculated to determine the stability of the scale by test-retest method ranged between .76 and .84 on the basis of subscales. In line with these results, it can be stated that the Terror Management Scale can be used as a valid and reliable measurement tool to determine the level of terror management of adult individuals.

Keywords: Terror Management Theory, Terror Management Scale, Validity, Reliability, Adults.

1. Giriş

Kendi ölümünü düşünebilen tek canlı insandır ve bu düşünce çoğu insan için oldukça rahatsız edicidir (Leary, 2004, s. 479). Antropolog Ernest Becker, ölüm fikri ve ölüm korkusunun insana başka hiçbir şey gibi musallat olmadığını, ölümlülük bilincinin insanda varoluşsal bir dehşet yarattığını öne sürer (Becker, 1973, s. 27). Soyut ve sembolik düşünebilme yeteneği açısından insanoğlu benzersizdir. Bu yetenek, bireye gelecek için plan yapma, geçmişi hatırlama, yaratıcı davranışlar geliştirme, inanç ve değer sistemleri hakkında diğerlerinin ne düşündüğünü ya da ne hissettiğini tahmin etme olanağı sağlar. Diğer yandan bu eşsiz bilişsel yeteneğin bedeli, insanın ölümlü olduğuna ve bilinmeyen bir zamanda mutlak bir şekilde ölümü yaşayacağına yönelik öz-farkındalığıdır (Wolfe & Tubi, 2018, s. 11). Hayatın temel gerçeğinin farkındalığına yanıt olarak ölümlüğün yarattığı dehşet potansiyeli, etkili bir şekilde yönetilmedikçe amaca yönelik, başarılı davranışı ve belki de hayatta kalmayı ciddi şekilde engeller. Bazı önemli güdülerin temelinde ölüm korkusu bulunur fakat insan davranışını yönlendiren tek motive edici güç sadece ölüm korkusu değildir (Pyszczynski vd., 2015, s. 24). Özetle ölümlülük bilinci ve bu bilincin oluşturduğu dehşet ile başetme çabası insanın birçok davranışında tetikleyici ve şekillendirici olabilir. Diğer bir ifade ile ölümün dehşeti bireyde motivasyonel süreçler ortaya çıkarır. O nedenle birey için rahatsız edici olabilen ölümlülük bilinci, geliştirici sonuçlar da üretebilir. Ölümlülük bilinci ve bunun sonucunda bireyin ne gibi başetme süreçleri kullandığı Dehşet Yönetimi Kuramı'nda (DYK) ayrıntılarıyla irdelenir.

DYK, insan davranışlarının nedenlerine, belirli davranışların ortaya çıkmasında değer sistemlerinin neden bu denli etkili olduğuna ve bireyin benlik saygısını geliştirme arayışına, ölüm korkusu kavramı ile cevap arayan bir motivasyon kuramıdır (Greenberg vd., 1986, s. 191; Greenberg vd., 2008, s. 121). DYK, literatüre kazandırıldığı ilk andan itibaren en temelde grup içi dinamikleri ve yakın ilişkileri açıklamaya çalışırken bu kavramların sağlık ve din olguları özelinde nasıl yorumlanabileceğine dair de görüşler ortaya atmıştır. DYK, yarım asırdan fazla bir süredir ölümlülük bilincinin insanların benlik saygısı ve kültürel dünya görüşlerini nasıl etkilediğini açıklamaya çalışır (Doğulu & Ugurlu, 2015, s. 34). Becker'in (1973) varoluşsal psikodinamik geleneğe bağlı olarak

kaleme aldığı “Ölümün İnkârı” (The Denial of Death) isimli kitabı, kuramın gelişimine öncülük eden eser olarak değerlendirilir (Solomon vd., 2004, s. 15).

DYK, ilk aşamada Becker (1973) tarafından yöneltilen iki basit soru ile yola çıkmıştır. Bu sorular: “İnsanlar kendilerini iyi hissetmeye neden bu kadar ihtiyaç duyarlar?” ve “İnsanlar kendilerinden farklı düşünenlerle geçinmekte neden bu kadar zorlanırlar?” şeklindedir. Sigmund Freud, insanda ölüm ve yaşam içgüdüsünün bulunduğunu belirtir. Becker ise insanların ölüm karşısında dehşet yaşadığını ifade eder. Bu dehşetin sebep olduğu yoğun kaygıyı azaltmak amacıyla insanlar ölümü inkâr eder. Ayrıca insanlar çocuk yapmak ve sanat üretmek gibi “ölümsüzlük projeleri” ortaya koyarak, ölümlülük bilinci ile başa çıkmaya çalışırlar (Pyszczynski vd., 2004, s. 437). Greenberg ve diğerleri (1986) bu görüşler doğrultusunda, ölüm kaygısının bireylerin kültürel dünya görüşlerine bağlılığını arttırdığını vurgular.

1.1. Kuramsal çerçeve

DYK, ölüm kaygısının insanların davranışları üzerinde oldukça etkili olduğunu savunur. Kuram İnsanların ölümden korktuğu görüşünden yola çıkmıştır. Evrimsel bakış açısına göre insanların gelişim süreçlerinde kazandığı içe bakış, soyut düşünebilme gibi bilişsel yetenekler, çevreye uyum süreçlerinin hızlanması ve geleceğe yönelik daha sağlıklı planlar yapabilme gibi olumlu kazançlar sağlarken; diğer yandan insanların ölüme dair bilinç düzeylerinin artmasına da sebep olur (Doğulu & Uğurlu, 2015, s. 36).

DYK, insan ve hayvanlardaki kendini koruma içgüdüsünü vurgular. Kurama göre insan ve hayvanların ölüm kaygısıyla başa çıkmakta farklılaştığı konu; insanların ölümlülük gerçeğine dair düşünüp bu konuda farkındalık geliştirebilmesidir (Pyszczynski vd., 2004, s. 439). Ölüme ilişkin farkındalık, bireyde büyük bir dehşetin ortaya çıkmasına neden olabilir (Greenberg vd., 1986, s. 193; Simon vd., 1998, s. 361). Ortaya çıkan bu dehşet ile bireyin başa çıkmasını sağlayan faktör ise ‘kültür’dür. Kültür, bireyin değer ve anlamlarına kaynaklık eden kolektif bir olgudur. İnsanlar bulundukları kültürlerde kabul görmüş değerlere uyum sağladığı sürece kendini daha önemli hisseder (Greenberg vd., 1986, s. 193; Koç & Kafa, 2019, s. 131).

DYK’ya göre, ölümlülük bilinci ve buna bağlı olarak gelişen dehşet, insanlara belli yöntemler geliştirerek kendilerini ölüm kaygısından koruması gerektiği yönünde mesajlar verir (Pyszczynski vd., 2004, s. 435). Kurama göre ölümün dehşetiyle başa çıkabilmek için bireylerin bilinç ve bilinçdışı olmak üzere iki farklı seviyede geliştirilen savunma sistemi vardır (Greenberg vd., 1994, s. 628). Birey ölüm korkusu ile mücadele edebilmek için bilinç düzeyinde yakınsak savunmaları kullanır. Yakınsak savunmalar, ölüme dair düşüncelerin bilinç dışına itilebilmesi amacıyla örneğin inkâr etme gibi davranışları ifade eder. Diğer yandan ölümlülük dehşetiyle başa çıkmakta kullanılan ıraksak savunmalar ise bireyin kültürel dünya görüşünün ve benlik saygısının şekillenmesinde rol oynayan sembolik mücadeleleri belirtir (Greenberg vd., 2000, s. 94).

DYK, ölümlülük bilincinin istendik şekilde kontrol edilebilmesi ve kontrolün sağlanamadığı durumlarda ortaya çıkabilecek kaygı ile etkili bir şekilde başa çıkabilmek için psikolojik sistemlerin kullanıldığını öne sürer (Greenberg vd., 1986, s. 194; Pyszczynski vd., 2004, s. 439). Kuram iki aşamalı olarak ele alınan bir koruma sisteminin varlığına işaret eder. Birey, kültürel dünya görüşlerini savunucu pozisyona gelir ve bu görüşlerinin kendisine aktarmış olduğu değerlere göre yaşayarak benlik saygısı kazanır. Kazanılan bu benlik saygısı yoluyla ölümlülük bilincinin dehşetini kontrol edebilir. DYK’nın nihai hedefinin kültürün ve benlik saygısının psikolojik etkilerine dair açıklamalar getirmek olduğu ifade edilir (Pyszczynski vd., 2004, s. 440).

DYK'ya göre bireyde ölüm korkusuna bağlı olarak gelişen kaygı başa ile çıkabilmek için kültürel dünya görüşü ve benlik saygısı olarak adlandırılan iki farklı baş etme mekanizması bulunur (Doğulu & Uğurlu, 2015, s. 36).

Kültürel dünya görüşleri, insanların gerçeklik ve gerçekliğin ne ifade ettiğine yönelik geliştirmiş olduğu ve toplulukların birliktelik içinde oluşturduğu algıları temsil etmektedir. Bu algılar sayesinde insanlar varlıklarını birçok nitelik açısından daha kapsamlı bir gerçekliğin içinde açıklayabilmektedir (Pyszczynski vd., 2004, s. 440). Kültürel dünya görüşü bireylerin bulundukları kültürde geliştirdiği ve karşılaştığı sosyal yapıları temsil etmektedir (Solomon vd., 1991, s. 94). Bu yapı, bireylerin değer standartlarını belirleyen süreçlerden biridir. Bireyler bu yapılar sayesinde belirli gruplara aidiyet hissetmekte ve bu grupların bir parçası haline gelmeyi hedeflemektedir (Pyszczynski vd., 2004, s. 440).

Kültürel dünya görüşleri içselleştirildiğinde; bireyin ölümünden sonra dahi bu görüşlerin varlığını sürdüreceğine dair inancı veya bilgisi kişide gerçek (literal) bir ölümsüzlük algısı yaratmaktadır (Solomon vd., 1991, s. 95). Kültürler içerdiği görüşlere uygun davranışlar sergileyen ve bu görüşlere sadık kalan insanlara gerçek ölümsüzlüğe kavuşabilmek için kitap yazma, ders verme, çocuk sahibi olma ve benzeri gibi birtakım olanak sağlar. Diğer taraftan kültür, genellikle dini tartışmalar kapsamında ele alınan cennet, cehennem veya ölüm sonrası yaşam gibi belli kavramları insanlara vaat ederek gerçek ölümsüzlüğü bir başka bir şekilde sunar. Kültür çerçevesinde anlam kazanan ve kişinin bireysel olarak deneyimleyebileceği büyüklük veya önem algısından daha fazlasını ona sunabilecek aile, ülke, meslek, ideoloji gibi topluluk biçimleri de gerçek ölümsüzlük düşüncesinin karşılık bulduğu diğer alanlardır (Pyszczynski vd., 2004, s. 440).

DYK'da bir başka boyut olarak ele alınan benlik saygısı; bireylerin sahip olduğu dünya görüşünün standartlarına uygun yaşamasının benlikteki etkilerini ifade eder (Pyszczynski vd., 2004, s. 440). DYK açısından benlik saygısı, insanın kendini bağlı hissettiği kültürel dünya görüşünün geçerliliği ve ona sağladığı anlamlı gerçekliğe katkı sunan kültürel zeminde gelişen bir inançtır (Rosenblatt vd., 1989, s. 682). Birey, kişiselleştirmiş olduğu kültürel dünya görüşünün standartlarına ne kadar uygun yaşarsa o derecede benlik saygısı yükselir. Bu doğrultuda kendini değerli ve saygın birisi olarak değerlendirmeye başlar (Doğulu & Uğurlu, 2015, s. 36). Kültürel dünya görüşüyle bağlantılı ve uyumlu olduğu sürece benlik saygısının daha yüksek olduğu gözlenir. Araştırmacılar, benlik saygısını arttırmanın ölümden kaynaklı kaygıyı azalttığını tespit etmişlerdir (Greenberg vd., 1992, s. 914; Pyszczynski vd., 2004, s. 440).

Ölüme ilişkin farkındalık insanlarda benlik saygısı ve kültürel dünya görüşünü koruma davranışlarını ortaya çıkarır (Pyszczynski vd., 2004, s. 442). Pyszczynski vd. (2003) tarafından yapılan araştırmada ölümlülük bilincinin bireyin davranış örüntülerini iki farklı şekilde etkilediği saptanmıştır. Bireylerin, kültürel dünya görüşlerini destekleyen kişilere yönelik olumlu tepkilerinde —örneğin iç grup kayırmacılığı gibi davranışlarda— artış gözlenmiştir. Diğer yandan tehdit oluşturan insanlara yönelik ise kültürel normlara uymayanlara ceza verme gibi olumsuz tepkilerinde artış olduğu tespit edilmiştir.

Dehşet Yönetimi Kuramı hakkında Türkiye'de çok fazla araştırma olmadığı söylenebilir. Mevcut araştırmalar incelendiğinde ise Bulut (2015) tarafından gerçekleştirilen meta analiz çalışması, Şahin (2023) tarafından yapılan film analizi, Doğulu ve Sakallı (2015), Yeniçeri (2016), Koç ve Kafa (2019) ile Alparslan ve Kuşdil (2024) tarafından yapılan derleme çalışmalarının olduğu görülür. Diğer yandan Bulut

(2021) ve Kaynak (2021) tarafından yapılan nicel desene dayalı çalışmalar da bulunmaktadır ancak bu çalışmalarda da dehşet yönetimi yapısında bulunan ölüm kaygısı, benlik saygısı ve kültürel dünya görüşü kavramları ayrı ölçme araçları ile ölçülmüştür. Dehşet yönetimi kuramında ifade edilen ölümlülük bilinci, benlik saygısı ve kültürel dünya görüşünü tek bir ölçme aracı ile incelemeyi sağlayan bir ölçeğin alan yazında olmadığı görülür. Bu kapsamda, mevcut çalışmada yetişkin bireylerin dehşet yönetimi düzeylerini belirlemek için kullanılabilecek bir ölçek geliştirmek ve geliştirilen ölçeğin psikometrik niteliklerini sınamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Dehşet Yönetimi Ölçeği (DYÖ) nasıl bir faktör yapısına sahiptir ve bu faktör yapısı doğrulanmakta mıdır?
2. Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin eş zamanlı geçerliliği ne düzeydedir?
3. Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin (DYÖ) güvenilirliği ne düzeydedir?

2. Yöntem

Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin (DYÖ) geliştirilme sürecinde gerçekleştirilen çalışmalara, araştırmanın katılımcıları ve araştırmada kullanılan istatistiki yöntemlere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.1. Çalışma grubu

Araştırmaya katılımcı seçiminde elverişli örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Örneklem seçimi sürecinde uygulayıcının para, zaman ve işgücü açısından sınırlılıklar ile karşılaşabileceği durumlarda örneklemin ulaşılabilirliğinin kolaylaştırılması ve uygulama sağlanabilecek gruplardan seçilmesi elverişli örnekleme olarak adlandırılır (Şenol, 2012, s. 57). Ölçek yapısının ortaya konulduğu ilk kısımda 18-65 yaş aralığında 460 (313 kadın, 147 erkek; $\bar{X}_{yaş}=27.46$, $s_{yaş}=11.32$) katılımcıya; ölçek yapısının doğrulandığı ikinci kısımda ise yine aynı yaş aralığında 200 (110 kadın, 90 erkek; $\bar{X}_{yaş}=29.12$, $s_{yaş}=11.70$) kişiye uygulama yapılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu (%62.12) lisans ve lüsansüstü mezunudur. Benzer şekilde katılımcıların çoğunluğunun (%76) geliri asgari ücret ve daha üstündedir.

2.2. Verilerin toplanması ve etik süreçler

Araştırma, bir devlet üniversitesine bağlı etik kurulun 27.10.2023 tarihli ve 2023/06-10 sayılı izni doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırma soruları "Google formlar" ortamında hazırlanarak "WhatsApp" uygulaması aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Araştırmaya katılımda gönüllük esası gözetilmiştir. Uygulamadan önce katılımcılara bilgilendirici onam formu sunulmuştur. Araştırmanın amacı, araştırmadan elde edilecek verilerin gizliliği, araştırmaya katılımın zorunlu olmadığı ve istediği her an katılımcının araştırmadan ayrılabilmesi bu formda katılımcılara ifade edilmiştir. Katılımcılar, araştırmaya katılım için gönüllülüklerini belirtmelerini sağlayan bir soru cevaplamaşlar ve ardından araştırma sorularını yanıtlamışlardır.

2.3. Veri toplama araçları

2.3.1. Dehşet yönetimi ölçeği (DYÖ)

Ölçeğin geliştirilmesinde tümünden gelim yöntemi kullanılmıştır. Tümünden gelim yaklaşımıyla ölçme aracı geliştirme süreci, ölçülmek istenen yapının kuramsal temellerinden hareket etmeyi esas alır. Bu kapsamda öncelikle kavramın alanyazındaki tanımı ve boyutları belirlenir, ardından bu boyutlara uygun madde havuzu oluşturulur. Uzman görüşleriyle içerik geçerliliği sağlandıktan sonra pilot uygulama yapılır. Ardından geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yürütülür (Boateng vd., 2018, s. 149). Bu kapsamda DYÖ'nün geliştirilmesine Bulut (2021), Doğulu ve Uğurlu (2015), Greenberg vd. (1992), Kaynak (2021), Koç ve Kafa (2019), Pyszczyński vd. (2004), Solomon vd. (1991) ile Yeniçeri'nin (2016) çalışmaları incelenerek başlanılmıştır. Ardından alanyazında dehşet yönetimi yapısını doğrudan ölçmeye yönelik bir araç bulunmadığından bu yapının içinde yer alan ölüm kaygısını ölçen ve Abdel-Khalek (2004) tarafından geliştirilen Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği incelenmiştir. Ayrıca dehşet yönetimi yapısında bulunan benlik saygısı yapısını ölçen, Tafarodi ve Swan (1995; 2001) tarafından geliştirilmiş olan Kendini Sevme/Özyeterlilik Ölçeği incelenmiştir. Alanyazın taramasından sonra araştırmacılar tarafından ölçeğin madde havuzu oluşturulmaya başlanmıştır. Araştırmacılar öncelikle DYK'da yer alan ölümlülük bilinci, benlik saygısı ve kültürel dünya görüşüne ilişkin bireysel olarak maddeler yazmışlar ardından bir araya gelip, benzeşen ya da örtüşen maddeleri eleyerek, yazılan maddeleri yapıya uygunluk, dil ve anlaşılabilirlik açısından tartışarak madde havuzundaki maddelere son şeklini vermişlerdir. Daha sonra oluşturulan havuzdaki maddeler Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanından doktora derecesine sahip dört alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Havuzdaki maddelere ilişkin uzmanların değerlendirmeleri arasındaki tutarlılığı belirlemek amacıyla Fleiss Kappa değeri hesaplanmış ve 0,92 olarak bulunmuştur. Ayrıca üç uzmanlık derecesine sahip Türkçe öğretmeninin ölçeğin maddelerinin anlaşılabilirliği ve Türkçe'nin kurallarına uygunluğu açısından görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda oluşturulan pilot form, yaşları 18-61 arasında 33 (19 kadın, 14 erkek; $\bar{X}_{yaş}=24.01$, $s_{yaş}=9.03$) yetişkine bireysel olarak yüz yüze süreçlerle uygulanmıştır. Bu uygulamalarda katılımcılara ölçekteki maddelerin kendileri açısından ne kadar anlaşılır olduğu, anlaşılmayan kısımları işaretlemeleri ve gerekirse o kısma not tutarak araştırmacılara bildirmeleri istenmiştir. Katılımcılardan alınan dönütler sonrasında anlaşılması güç olan maddeler düzeltilerek 44 maddelik deneme formu oluşturulmuştur.

Araştırmacılar, ölçme aracının geliştirilme sürecinin ilk aşamasında örneklemden elde edilen veriler üzerinde gerçekleştirilmesi hedeflenen istatistiksel analizler için örneklem büyüklüğünün nicel olarak yeterliliğine (en az 250-300 katılımcıya ulaşılması) dikkat etmelidir (Heppner vd., 2008, s.121). Tinsley ve Tinsley (1987) ulaşılması hedeflenen katılımcı sayısının ölçme aracındaki madde sayısının 10 katı olması gerektiğini belirtirken (s. 158); Gorsuch'a (1990) göre örneklem belirlenirken ulaşılması hedeflenen katılımcı sayısı; ölçme aracındaki madde sayısının beş katı olmalıdır (s. 95). Bu kapsamda DYÖ'nün deneme formu elektronik ortama aktarılmış, ardından 18 yaş ve üstü 460 yetişkin bireye çevrim içi süreçlerle uygulanmıştır.

DYÖ'de 7'li Likert tipi cevaplama sistemi kullanılmaktadır. Maddelere verilen cevaplar "Hiçbir Zaman (1)" ile "Her Zaman (7)" arasında değişmektedir. Ölçekte ters puanlanan madde yer almamaktadır. Ölçek toplam puan üzerinden değerlendirilmemektedir. DYÖ'nün her bir alt ölçeğinden alınan puan arttıkça bireyin alt ölçekte ifade edilen özelliğe daha çok sahip olduğu söylenebilir.

2.3.2. Abdel-khalek ölüm anksiyetesi ölçeği

Yetişkin bireylerin ölüm kaygısını belirlemek amacıyla İngilizce ve Arapça olarak 2004 yılında Abdel-Klalek tarafından geliştirilen ölçek, 20 maddedir (s. 435–457). Türkçe'ye uyarlaması Aydoğan ve diğerleri (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlamasında 220 Tıp Fakültesi öğrencisi çalışmaya dâhil edilmiştir. Ölçeğin Türkçe formu için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı 0,86 olarak bulunmuştur (s. 371–375). Mevcut araştırmanın verileri ile ölçeğin Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve 0,93 olduğu bulunmuştur.

2.3.3. Kendini sevme/öz yeterlik ölçeği

Orijinal adı “The Self-Liking/Self-Competence Scale (SLCS)” olan bu ölçme aracı ilk olarak 1995 yılında Tafarodi ve Swan tarafından geliştirilmiş (s. 322–342) ve 2001’de ise revize edilmiştir (s. 653–673). Ölçeğin revize edilmiş son hali Doğan (2011) tarafından kültürümüze uyarlanmıştır (s. 126-137). Tafarodi ve Swan (1995) öz saygının öz yeterlilik ve öz sevgi şeklinde iki boyutu olduğunu savunmuşlar ve geliştirdikleri ölçekle de yetişkinlerde özsaygıyı ölçmeyi hedeflemişlerdir. Ölçek, 16 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır (s. 322–342). Doğan’ın (2011) ölçeği kültürümüze uyarlama çalışmasına toplam 604 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizinde (DFA) ölçme aracının orijinal formundaki iki faktörden oluşan yapısının doğrulandığı görülmüştür. Ölçeğin Kendini Sevme alt boyutu için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı ,83; Özyeterlik alt boyutu ise 0,74 olarak bulunmuştur. Ölçeğin kararlılığını ortaya çıkarmak için hesaplanan ilişki katsayısının 0,72 olduğu saptanmıştır (s. 126–137). Bu çalışmada ölçeğin Kendini Sevme alt boyutu kullanılmıştır. Mevcut araştırmanın verileri ile Kendini Sevme alt boyutunun Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve ,90 olduğu bulunmuştur.

2.3.4. Bireysel kültürel değerler ölçeği

Hofstede (2001) tarafından geliştirilmiş olan Beş Boyutlu Kültürel Değerler Ölçeği (s. 1–483) Yoo vd. (2011) tarafından bireysel bağlama dayalı olarak tekrar uyarlamıştır (s. 193–210). Ölçek 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Saylık (2019) tarafından yapılan Türkçe'ye uyarlama çalışmasına Ankara merkezli ilkokullarda görev yapan 245 öğretmen katılmıştır. Ölçeğin Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda maddelerin ayırt edicilik düzeyinin istenilen değerlerde olduğu ve 26 maddelik yapısını koruduğu saptanmıştır. Ölçek; kolektivizm, belirsizlikten kaçınma, güç mesafesi, uzun erimlilik ve erilliği belirlemeye ilişkin beş alt boyuta sahiptir. Ölçeğin geneline ait Cronbach alfa katsayısı 0,80; Kolektivizm alt boyutu için ise 0,87 olarak hesaplanmıştır (Saylık, 2019, s. 1881). Bu araştırma kapsamında ölçeğin Kolektivizm alt boyutu kullanılmıştır. Mevcut araştırmanın verileri ile Kolektivizm alt boyutunun Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve 0,88 olduğu bulunmuştur.

2.3.5. Kişisel bilgi formu (KBF)

KBF katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacılarca oluşturulmuştur. Formda katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve gelir düzeyini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

2.4. Verilerin analizi

Araştırma verilerinin analizi SPSS 25.00 ortamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın birinci kısmında DYÖ 460 (313 kadın, 147 erkek) yetişkin bireye uygulanmıştır. Uygulamadan elde edilen verilerin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) katsayıları hesaplanmıştır. Hesaplanan basıklık (-1,053) ve çarpıklık (,603)

değerlerinin Tabachnick ve Fidell'in (2013) önerdiği +1,5 ve -1,5 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, veri setinin normal dağılım varsayımını büyük ölçüde karşıladığını göstermektedir (Tabachnick & Fidell, 2013, s. 134). Ölçeğin faktör yapısının nasıl dağıldığını ortaya koymak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. AFA'ya geçilmeden önceki aşamada alanyazında önerildiği şekilde (Karaman, 2015, s. 42) veri setinin analize uygun olup olmadığı incelenmiş ve bunun için Bartlett Küresellik Testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi sonuçlarına bakılmıştır. Veriler analiz edildikten sonra elde edilen sonuçlara göre Bartlett Küresellik Testi sonucunun ($Approx. Chi-Square=7875,446; df=946$) anlamlı olduğu ($p<.05$) ve KMO değerinin 0,84 olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara bağlı olarak, verilerin normal dağılımdan geldiği ve AFA için yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşıldığı düşünülmüştür (Field, 2009, s. 87). AFA aracılığıyla ölçeğin açıklanan toplam varyans değerleri hesaplanmıştır. AFA kapsamında maksimum olabilirlik (maximum likelihood) yöntemi kullanılmıştır. Bununla beraber Orthogonal rotasyon yöntemlerinden birisi olan, ölçeğin maddelerinin bir faktörde yüksek, diğerlerinde düşük yükler almasını sağlayarak faktör yapısını daha basit, net ve kolay yorumlanabilir hâle getiren (Tabachnick & Fidell, 2013, s. 134) "Varimaks" tekniği ile ölçeğin döndürülmüş bileşen matrisleri hesaplanmıştır. Ayrıca Yamaç Eğim Grafiği (Scree Plot) oluşturulmuştur.

AFA sonucu elde edilen faktör yapısının uygunluğunu test edebilmek için SPSS AMOS 24.0 programında Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. DFA'yı gerçekleştirmek için AFA sonucunda faktör yapısı ve madde sayısı belirlenen ölçek, 200 (110 kadın, 90 erkek) yetişkin bireye uygulanmıştır. Bu uygulamadan da elde edilen verilerin normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığı kontrol edilmiştir. Verilerin basıklık (-,585) ve çarpıklık (,221) değerlerinin Tabachnick & Fidell'in (2013) önerdiği +1,5 ve -1,5 aralığında olduğu görülmüş ve veri setinin normal dağılım varsayımını büyük ölçüde karşıladığı düşünülmüştür (Tabachnick & Fidell, 2013, s. 134). DFA'da modelin uyum düzeyini analiz edebilmek için sıklıkla kullanılan istatistikler; Ki-kare istatistiği, RMSA, GFI ve CFI'dır (Karagöz, 2016, s. 423). Ki-kare istatistiğinin (Chi-Square Goodness), istenen değerleri sağlayıp sağlamadığı Kelloway (1998) tarafından ortaya konulan uyum değerlerine göre ($\chi^2/df < 3$ kabul edilebilir; $\chi^2/df < 2$ ise mükemmel uyum) incelenmiştir (s. 211). DFA sonucunda modelin uyumuna dair bilgi veren diğer istatistikler için istenen değerlere bakıldığında; Bryne (2016) Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü'nün (Root Mean Square Error of Approximation) RMSEA<,080; Karşılaştırmalı Uyum İndeksi'nin ise (Comparative Fit Index) CFI>,90 olması gerektiğini belirtir. İyilik Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index) GFI≥ ,85 ise kabul edilebilir bir model olarak değerlendirildiği (Jöreskog & Sörbom, 1993, s. 198; Marsh vd., 1988, s. 394; Tabachnick & Fidell, 2013 s. 234) ifade edilir. Bu çalışmada evren ve örneklemin kovaryans matrisleri arasındaki artık kovaryansları test eden SRMR de hesaplanmıştır. SRMR değerinin de ,08'den küçük olması gerektiği belirtilir (Bryne, 2016, s. 157; Gürbüz, 2021, s. 142). DYÖ'nün yapı geçerliliğine ilişkin çalışmaların yanı sıra yakınsak geçerliliğini belirlemek için Average Variance Extracted (AVE) [Çıkarılan Ortalama Varyans] ve Combined Reliability (CR) [Birleşik Güvenilirlik] değerleri hesaplanmıştır. Ölçeğin eş zamanlı geçerliliği Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği, Kendini Sevme/Özyeterlik Ölçeği ve Bireysel Kültürel Değerler Ölçeği ile test edilmiştir. DYÖ'nün alt ölçeklerinin iç tutarlılığı Cronbach alfa; genelinin iç tutarlılığı ise McDonald's Omega (ω) katsayısı ile hesaplanmıştır. Diğer yandan test-tekrar test yöntemi ile DYÖ'nün kararlılığı incelenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Açıklayıcı faktör analizi (AFA)

Faktör analizinin ilk basamağında ortaya çıkan faktör sayısı ölçme aracındaki değişken/ madde sayısı kadardır (Büyüköztürk, 2021). Bu basamaktan sonraki hedef, maddeleri en yüksek ilişki derecelerine ulaştıkları ortak, kapsayıcı ve az sayıda faktörde birleştirmektir. Faktör sayısının kaç olacağına ilişkin görüşlerden biri; 1 ve 1'den yüksek öz-değere sahip olan faktörlerin değerlendirmeye alınmasıdır (Karagöz, 2016, s. 511). Bu kapsamda DYÖ'nün açıklanan varyans değerleri incelenmiştir. Açıklanan varyans değerleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: DYÖ Açıklanan Toplam Varyans Değerleri

Bileşen	İlk Özdeğerler			Çıkarılan Boyutlar			Döndürme İşlemi Sonrası		
	Özdeğer	Açıklanan Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans Değeri	Özdeğer	Açıklanan Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans Değeri	Özdeğer	Açıklanan Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans Değeri
1	4,136	27,572	27,572	4,136	27,572	27,572	3,234	21,559	21,559
2	3,207	21,381	48,953	3,207	21,381	48,953	3,177	21,178	42,736
3	1,934	12,895	61,849	1,934	12,895	61,849	2,867	19,113	61,849
4	,863	5,755	67,604						
5	,736	4,904	72,508						
6	,636	4,241	76,749						
7	,580	3,868	80,617						
8	,516	3,442	84,059						
9	,472	3,148	87,207						
10	,439	2,927	90,134						
11	,385	2,565	92,699						
12	,353	2,357	95,055						
13	,279	1,862	96,917						
14	,236	1,576	98,493						
15	,226	1,507	100,000						

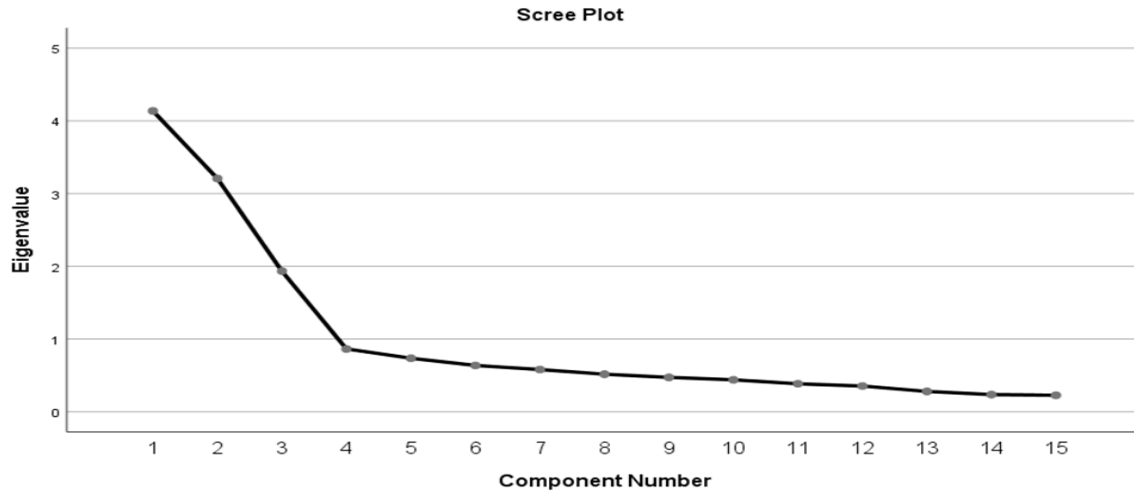
Tablo 1 incelendiğinde ölçekte öz-değeri 1 ve 1'den büyük üç faktör olduğu görülmektedir. Üç faktörlü yapının, DYK'nın üç temel kavramı olan ölümlülük bilinci, benlik saygısı ve kültürel dünya görüşü ile uyumlu olduğu söylenebilir. Üç faktörün açıkladığı toplam varyans %61,84'tür. Faktör belirleme süreçlerinde döndürme işleminin gerekliliğini ve analize dair yorumların döndürme işlemi sonrası yapılmasını ifade eden Tabachnick & Fidell (2013), bir maddeye ait faktör yükünün ise en az 0,32 olması gerektiğini belirtir (s. 241). Bir maddenin farklı boyutlarda yük verdiği durumlarda maddenin yük verdiği iki alt boyut arasındaki değer farkı en az 0,1 olmalıdır (Stevens, 2002, s. 997). Faktörlerin kararlı olarak değerlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken nokta faktörün en az üç maddeye sahip olmasıdır (MacCallum vd., 1999, s. 94). DYÖ'nün AFA'sında bir maddenin faktör yükü 0,40 olarak belirlenmiştir. Hesaplanan Döndürülmüş Bileşen Matriks sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: *DYÖ Açıklanan Toplam Varyans Değerleri*

Maddeler	Ölümlülük Bilinci Alt Boyutu	Benlik Saygısı Alt Boyutu	Kültürel Dünya Görüşü Alt Boyutu
M4	,827		
M3	,784		
M13	,768		
M5	,767		
M12	,762		
M22		,793	
M21		,760	
M18		,758	
M26		,735	
M17		,686	
M16		,555	
M41			,886
M42			,830
M31			,823
M43			,741

Tablo 2 incelendiğinde DYÖ'nün 15 madde ve üç alt boyuttan oluştuğu görülebilir. Ayrıca Ölümlülük Bilinci beş, Benlik Saygısı altı ve Kültürel Dünya Görüşü Alt boyutunda ise dört maddenin bulunduğu ifade edilebilir. DYÖ maddelerinin faktörlere dağılımı yamaç eğim grafiği (scree plot) incelendiğinde daha açık şekilde görülebilir. Şekil 1'de DYÖ'nün yamaç eğim grafiği gösterilmektedir.

Şekil 1: *DYÖ Yamaç Eğim Grafiği*

Öz-değerlerin incelenmesi amacıyla yamaç eğim grafikleri kullanılır. Öz-değerlerle oluşturulan grafik incelenerek iki öz-değer arasındaki farkın azaldığı (grafikğin plato yaptığı) veya 1'den küçük öz-değerlere geçildiği noktanın üzerindeki kırılımlar önemli faktör sayısı olarak ele alınır (Cattell, 1966, aktaran Kılıç, 2022, s. 315). Bu yöntemde dikkat edilmesi gereken koşul, noktaların değil; kırılımların sayılmasıdır (Kılıç, 2022, s. 315). DYÖ'nün yamaç eğim grafiğinde dördüncü noktadan sonra çizginin

yatay şekle dönüştüğü görülebilir. AFA sonucunda ortaya çıkan yamaç eğim grafiği, döndürülmüş bileşen matriksleri ve açıklanan toplam varyans değeri bütünsel olarak değerlendirildiğinde DYÖ'nün üç faktörlü ve 15 maddeli bir yapıda olduğu ifade edilebilir. Bu sonuca bağlı olarak DYÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizi çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

3.2. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA)

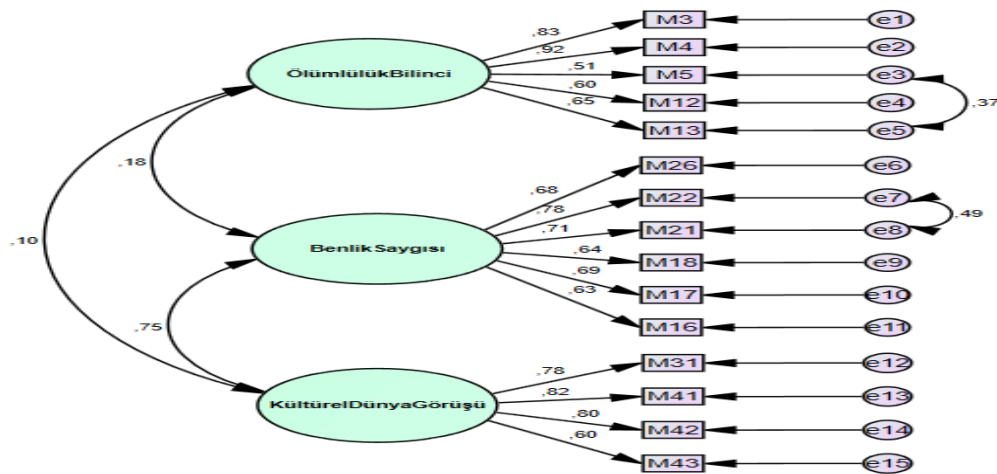
DYÖ'nün 15 maddeli ve üç faktörlü yapısına DFA uygulandığında ilk modelin uyum indekslerinin $\chi^2/df= 2,34$; RMSEA=,082; SRMR=,063 GFI=,87; CFI=,91, IFI=,91 ve TLI=,89 olduğu tespit edilmiştir. DYÖ'nün bazı uyum indeks değerlerinin yukarıda sunulan bilgilere göre istenen düzeyde olmadığı bazılarının ise hedeflenen uyum indeks değerlerini sağladığı görülmüştür. Karagöz (2016) DFA'da modifikasyon endekslerinin incelenmesi aracılığı ile uygun düzeltmelerin yapılabileceğini belirtir. Düzeltme yapılırken kuramsal yapıya uygunluk takip edilir. Bu kapsamda aynı faktöre ait maddelerin hata terimleri ilişkilendirilebilir (s. 612). DYÖ'nün modifikasyon indeksleri incelenmiş ve Ölümlülük Bilinci Alt Ölçeği'nde bulunan M5 ile M13'ün hata terimleri ile Benlik Saygısı Alt Ölçeği'nde bulunan M22 ile M21'in hata terimleri ilişkilendirilerek düzeltmeler yapılmıştır. Test edilen yeni modelin uyum indeksleri Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3: DYÖ Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

χ^2	p	χ^2/df	RMSEA	SRMR	GFI	CFI	IFI	TLI
150,008	,000	1,765	,062	,063	,910	,953	,954	,942

Tablo 3 incelendiğinde DYÖ'nün uyum iyiliği değerlerinin önerilen sınırlar içinde olduğu görülebilir. DFA sonucunda oluşan model, Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2: DYÖ 1. Düzey DFA Modeli

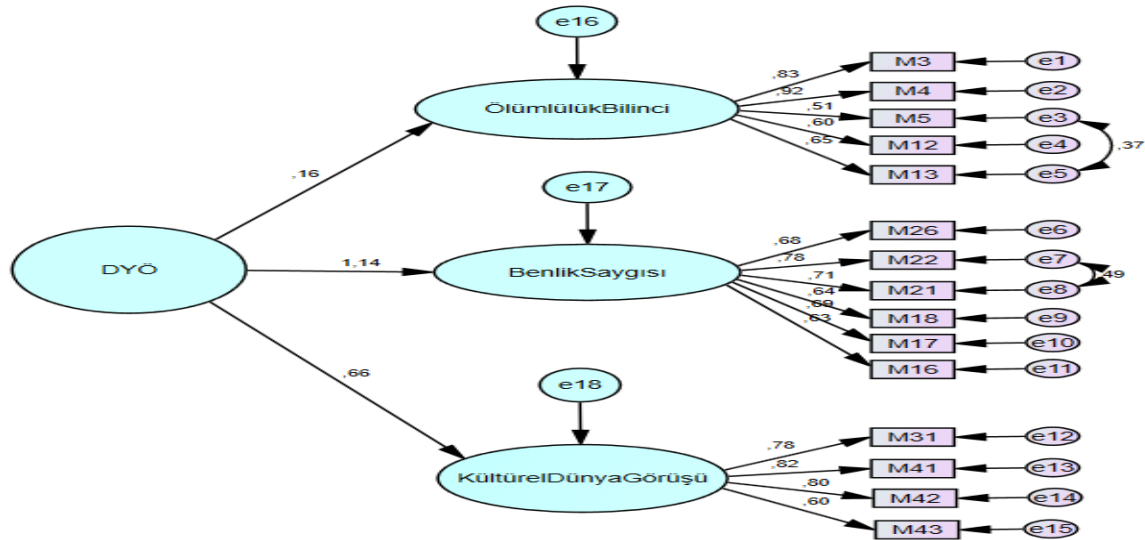
Şekil 2'de görüldüğü gibi DYÖ'nün üç alt ölçekli ve 15 maddeden oluşan yapısı doğrulanmıştır. DYÖ için 2. düzey DFA çalışması da yapılmıştır. 2. Düzey DFA'da ulaşılan uyum iyiliği katsayıları Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4: DYÖ 2. Düzey Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçları

χ^2	p	χ^2/df	RMSEA	SRMR	GFI	CFI	IFI	TLI
150.008	,000	1,765	,062	,063	,910	,953	,954	,943

Tablo 4'teki sonuçlar doğrultusunda DYÖ'nün kabul edilebilir uyum düzeyine sahip olduğu söylenebilir. 2. Düzey DFA'da ulaşılan model Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3: DYÖ 2. Düzey DFA Modeli

Şekil 3'te görüldüğü gibi DYÖ, 2. düzey DFA'da da önerilen uyum indeks değerlerine sahiptir. DYÖ'nün maddeleri ve maddelerin güç değerleri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: DYÖ Maddeleri ve Madde Faktör Yük Değerleri

Madde Numarası	Madde	Alt Ölçek	Faktör Yüğü
M3	Ölümle ilgili sözcükler görmek beni endişelendirir.	Ölümlülük Bilinci	,83
M4	Ölümü çağrıştıran resimler gördüğümde kendimi kötü hissederim.	Ölümlülük Bilinci	,92

Tablo 5: (Devamı)

Madde Numarası	Madde	Alt Ölçek	Faktör Yüğü
M5	Cenaze evlerinin önünden geçmekten korkarım.	Ölümlölük Bilinci	,51
M12	Medyada ölümle ilgili haberlere rastlamak bana kötü hissettirir.	Ölümlölük Bilinci	,60
M13	Ölüm hakkında konuşmaktan rahatsız olurum.	Ölümlölük Bilinci	,65
M26	Saygı duyulan bir birey olmayı hak ediyorum.	Benlik Saygısı	,68
M22	Olumlu özelliklere sahip olduğumu düşünürüm.	Benlik Saygısı	,78
M21	Böyle bir kişiliğe sahip olduğum için kendimle gurur duyarım.	Benlik Saygısı	,71
M18	Hayatlarında olduğum kişilerin şanslı olduğunu düşünürüm.	Benlik Saygısı	,64
M17	Çevremdekilerin bana değer verdiğini düşünürüm.	Benlik Saygısı	,69
M16	Çevremde saygı görmek benim için önemlidir.	Benlik Saygısı	,63
M31	Kültürel değerler benim için önemlidir.	Kültürel Dünya Görüşü	,78
M41	Kültürüme ait öğelere sahip olmak beni mutlu eder.	Kültürel Dünya Görüşü	,82
M42	Milli değerlerime bağlı hissederim.	Kültürel Dünya Görüşü	,80
M43	Toplumla uyum içinde olmak beni değerli hissettirir.	Kültürel Dünya Görüşü	,60

Tablo 5 incelendiğinde DYÖ'nün Ölümlölük Bilinci Alt Ölçeği'nde yer alan beş maddenin faktör yüklerinin ,51 - ,92 arasında; Benlik Saygısı Alt Ölçeği'ndeki altı maddenin faktör yüklerinin ,63 - ,78 ve Kültürel Dünya Görüşü Alt Ölçeği'ndeki dört maddenin faktör yüklerinin ise ,60 - ,82 arasında olduğu görülebilir. Bu değerler doğrultusunda DYÖ yakınsak geçerliliği hesaplanmıştır.

DYÖ'nün yakınsak geçerliliğini tespit etmek amacıyla Birleşik Güvenilirlik (CR) ve Ortalama Açıklanan Varyans (AVE) değerleri hesaplanmıştır. Literatüre göre yakınsak geçerlilik için CR değerlerinin AVE değerinden yüksek olması, AVE'nin $\geq,50$ ve CR'nin $\geq,60$ olması gerekmektedir (Bagozzi & Yi, 1988, s. 89; Fornell & Larcker, 1981, s. 47; Yaşhoğlu, 2017, s. 77). Tablo 6'da DYÖ'nün alt ölçeklerinin AVE ve CR değerleri sunulmuştur.

Tablo 6: *DYÖ Alt Ölçekleri AVE ve CR Değerleri*

Alt Ölçek	AVE ($\geq .50$)	CR ($\geq .60$)
Ölümlülük Bilinci	,52	,83
Benlik Saygısı	,48	,84
Kültürel Dünya Görüşü	,57	,84

Tablo 6 incelendiğinde DYÖ alt ölçeklerine ait CR değerlerinin ,80'in üzerinde ve ayrıca bu değerlerin AVE değerlerinden büyük olduğu görülür. Benlik Saygısı alt ölçeğinin AVE değerinin literatürde belirtilen ,50'den küçük olduğu diğer yandan Ölümlülük Bilinci ve Kültürel Dünya Görüşü alt ölçeklerinin AVE değerlerinin ise ,50'den büyük olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak DYÖ'nün yakınsak geçerliliğinin yeterli düzeyde (Bagozzi & Yi, 1988, s. 89; Fornell & Larcker, 1981, s. 47; Yaşlıoğlu, 2017, s. 77) olduğu belirtilebilir.

DYÖ'nün eş zamanlı geçerliliği Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği, Kendini Sevme/Özyeterlik Ölçeği ve Bireysel Kültürel Değerler Ölçeği ile gerçekleştirilmiştir. DYÖ ve belirtilen ölçme araçları 88 yetişkin bireye uygulanmıştır. DYÖ'nün Ölümlülük Bilinci Alt Ölçeği ile Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin toplam puanlarının Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı ,62 olarak bulunmuştur. DYÖ'nün Benlik Saygısı Alt Ölçeği ile Kendini Sevme/Özyeterlik Ölçeği'nin Kendini Sevme alt boyutunun toplam puanları arasındaki korelasyon ,71 olarak hesaplanmıştır. DYÖ'nün Kültürel Dünya Görüşü Alt Ölçeği ile Bireysel Kültürel Değerler Ölçeği Kolektivizm Alt Ölçeği'nin toplam puanları arasındaki korelasyonun ,45 olduğu saptanmıştır. Hesaplanan ilişki katsayılarının ,45 - ,71 aralığında olduğu görülür. Bu ilişki katsayıları itibari ile DYÖ'nün eş zamanlı geçerliliğinin orta düzeyde olduğu söylenebilir (Köklü vd., 2006, s. 146).

3.3. DYÖ'nün güvenilirliği

DYÖ'nün güvenilirliği iç tutarlılık ve kararlılık açısından incelenmiştir. DYÖ'nün geneli için hesaplanan McDonald's Omega katsayısının ,82 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlılığının hesaplamasında kullanılan Cronbach alfa katsayısının; Ölümlülük Bilinci Alt Ölçeği için ,85; Benlik Saygısı için ,83 ve Kültürel Dünya Görüşü Alt Ölçeği için ise ,85 olduğu tespit edilmiştir. Karagöz (2016) Cronbach alfa katsayısı ,80'in üstünde olduğunda güvenilirliğin yüksek olduğunu ifade eder. DYÖ'nün madde düzeyinde de güvenilirlik değerleri incelenmiştir (s. 623). Analiz sonucunda ölçek maddelerinin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının ,246 ile ,503 arasında değiştiği görülmektedir. Büyüköztürk'e (2021) göre ,30'un üzerindeki madde-toplam korelasyonları, maddenin ölçeğin bütünüyle tutarlı olduğunu göstermektedir (s. 176). Bu ölçüte göre, ölçek maddelerinin büyük çoğunluğunun kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılık sergilediği, ancak M5 (,266) ve M13 (,246) maddelerinin eşik değerin altında kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca ölçeğin "Cronbach's Alpha if Item Deleted" değerleri ,790 ile ,810 arasında değişmektedir. Herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılmasının genel Cronbach alfa katsayısını anlamlı düzeyde artırmadığı görülmektedir. DeVellis (2017), bu durumun ölçeğin iç tutarlılığının genel olarak korunduğunu ve maddelerin büyük ölçüde yapıya katkı sağladığını gösterdiğini belirtmektedir (s. 145). Bu kapsamda DYÖ'nün güvenilirliğinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

DYÖ'nün kararlılık açısından değerlendirilme sürecinde test tekrar test yöntemi kullanılmıştır. DYÖ, 51 katılımcıya üç hafta arayla uygulanmıştır. İki uygulamadan elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edildikten sonra test tekrar test yöntemi kapsamında alt ölçeklerden alınan toplam puanların ilişkisi Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Korelasyon katsayılarının Ölümlülük Bilinci Alt Ölçeği için ,81, Benlik Saygısı için ,84 ve Kültürel Dünya Görüşü Alt Ölçeği için ise ,76 olduğu saptanmıştır. Bu değerlere göre DYÖ'nün kararlılığının yüksek olduğu söylenebilir (Şencan, 2005, s. 207).

4. Tartışma ve yorumlar

Bu çalışmanın amacı, 18 yaş ve üstü yetişkin bireylere yönelik Dehşet Yönetimi Kuramı ile temellenen bir ölçeğe aracı geliştirmek, geçerlilik ve güvenilirlik analizlerini gerçekleştirmektir. Ölçülmek istenen özelliğin nasıl bir faktör yapısına sahip olduğunu değerlendirmek için uygulanan AFA sonucunda, ölçek maddelerinin Greenberg vd. (1986) tarafından öne sürülen üç temel kavrama uygun bir yapı sergilediği tespit edilmiştir (s. 189-212). DYÖ'nün üç alt ölçekli ve 15 maddeli bir yapıda olduğu saptanmıştır. Ölçeğin AFA sonuçlarının doğrulanıp doğrulanmadığını belirlemek için DFA gerçekleştirilmiştir. DFA sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerlerinin, kabul edilebilir değer aralığında olduğu belirlenmiştir (Jöreskog & Sörbom, 1993 s. 198; Kline, 2011, s. 123; Marsh vd., 1988, s. 394). Buna bağlı olarak AFA'da ortaya çıkan üç faktörlü ve 15 maddeli yapının doğrulandığı belirtilebilir. DYÖ'nün Ölümlülük Bilinci Alt Ölçeği, ölüm dehşetinin fark edilmesi ve bu dehşetin yaşanma sürecini ve boyutunu ölçmeye yöneliktir. Dehşet yönetimi sürecinin ortaya çıkışı insanın üstün bilinç yapısının bir ürünüdür. İleride bir gün mutlaka öleceğini bilen yegâne canlı insandır. Bu bilgi ile çoğu insanın baş etmesi güçtür. Bu güç süreci kolaylaştırmak ve daha yaşanılabilir hale getirmek için baş etme davranışları ortaya koyarız. Bu baş etme süreçlerinden biri yüksek bir benlik saygısına sahip olmaktır. DYÖ'nün Benlik Saygısı Alt Ölçeği, bireyin ölüm dehşeti karşısında tutunduğu benlik saygısını ölçmeye yöneliktir. Birey, yüksek benlik saygısına sahip olduğunda ölüm kaygısından uzaklaşabilir. Benlik saygısı düşük olduğunda ise ölüm korkusu onu daha kolay etkileyebilir. Özellikle ülkemiz gibi toplulukçu kültürlerde (Bulut, 2015, s. 167) yaşayan bireyler için benlik saygısını yükseltme yollarından biri mevcut kültürel değerlere uygun yaşamaktır. İçinde bulunduğu toplumun dini ve milli değerleri, gelenek ve görenekleri, töre ve adetlerine uygun yaşamak bireyin toplum tarafından kabul ve onore edilmesine neden olabilir. Bu durumda birey kendisini hem diğerleri için hem de kendi gözünde önemli biri olarak görür (Kruglanski & Bertelsen, 2020, s. 13) ve olumlu benlik saygısı algılar. Bu durumda ölüm dehşetiyle baş etmenin bir diğer yolu DYK'da belirtildiği gibi kültürel dünya görüşüdür. DYÖ'nün Kültürel Dünya Görüşü Alt Ölçeği bireylerin içinde bulundukları toplumun kültürel değerlerine yönelik yaklaşımını ölçer. Ölçeğin alt ölçekleri görüldüğü gibi DYK ile örtüşmektedir. Bu açıdan ölçeğin dehşet yönetimi yapısını ölçme konusunda yeterli olduğu söylenebilir.

DYÖ'nün yakınsak geçerliliğinin belirlenmesi için AVE ve CR değerleri hesaplanmıştır. Ölçeğin AVE ve CR katsayılarının alanyazında önerilen değerler açısından kabul edilebilir olduğu görülmüştür (Fornell & Larcker, 1981, s. 47; Jöreskog & Sörbom, 1993, s. 198). Bu açıdan DYÖ'nün yakınsak geçerliliğin yeterli olduğu ifade edilebilir. DYÖ'nün eş zamanlı geçerliliğinin orta düzey olduğu belirtilebilir (Köklü vd., 2006). Ölçeğin güvenilirliğinin hesaplanması amacıyla iç tutarlılık ve kararlılık yöntemlerine başvurulmuştur. Ölçeğin geneli için iç tutarlılık hesaplanmasında McDonald's Omega (ω) kullanılmıştır. Alt ölçekler için ise Cronbach alfa katsayıları

hesaplanmıştır. Ölçeğin kararlılık açısından değerlendirilmesi amacıyla test tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan değerlere göre ölçeğin iç tutarlılığının ve kararlılığının yüksek olduğu söylenebilir (Karagöz, 2016, s. 623; Şencan, 2005, s. 207). DYÖ'nün psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, ölçeğin 18 yaş ve üstü bireylerin dehşet yönetimi düzeylerini belirlemeye yönelik kullanılabilecek güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olduğu belirtilebilir. DYÖ'nün alt ölçekleri ilgili oldukları yapıları ölçmek için tek başına da kullanılabilirler.

DYÖ, 18 yaş ve daha üstü yetişkin bireylere yöneliktir. 18 yaş ve sonrasında ölüme ilişkin farkındalık, yaşam döngüsü boyunca artarak gelişir. Genç yetişkinlikte ölüm kavramı uzak ve soyut algılanırken; orta ve ileri yetişkinlikte daha somut hale gelir. Yaşlılıkta ise yaşamın doğal bir parçası olarak kabul edilen bir olguya dönüşür (Erikson & Erikson, 1998, s. 248; Pandya & Kathuria, 2021, s. 64). Diğer yandan bireyin içinde yetiştiği kültür de ölüme ilişkin farkındalığı şekillendirir. İnsanın ölüme yönelik farkındalığı toplumsal bağlamdan bağımsız düşünülemez (Kellehear, 2022, s. 178). Bireyci kültürlerde ölüm kaygısı daha yoğun yaşanırken; toplulukçu kültürlerde ölüm daha kabullenici bir yaklaşımla ele alınır (Bulut, 2015, s. 139). "Toplulukçu" olarak değerlendirilebilecek İslam kültüründe ise ölüm, ahiret inancı ve yaşamın geçiciliği kapsamında ele alınır. Ölüm, bir bitiş değil; ilahi düzenin bir parçası ve sonsuz yaşamın başlangıcı olarak görülür (Uysal, 2020, s. 30). Türkiye'de ölümlülük bilincinde ve buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek ölüm kaygısında İslam inancının ve ölümden sonraki yaşam olgusunun etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca ülkemizdeki toplulukçu kültürel yapı da (Akyürek, 2016, s. 165) ölüm kaygısıyla başa çıkma süreçlerimizi etkileyebilir. Bu nedenlerle DYÖ, ölümlülük bilincinin daha ön plana çıktığı ve geliştiği yetişkin popülasyonunda, nüfusunun tamamına yakını (%99,8) Müslüman olan (Arıkan, 2018, s. 351) ve iç grup yanlılığının ön planda olduğu toplulukçu ülkemiz kültüründe (Akyürek, 2016, s. 166) bu yapıyı sergilemiş ve mevcut güvenilirlik değerlerini ortaya koymuştur. Yaş grubu, dini inanç ve kültürel yapının farklı olduğu örneklemeler için uyarlama süreçlerinin gerçekleştirilmesinin elzem olduğu düşünülmektedir.

Bireylerin yaşamış olduğu ölüm kaygısı, benlik saygılarını ve kültürel dünya görüşlerini etkileyebilmektedir. Küresel çapta medya kanallarına erişim oranının artması ve medya sektöründeki teknolojik gelişmelerle beraber, insanlar savaş, doğal afet veya hastalık gibi ölüm kaygısını tetikleyici ve arttırıcı etki yapabilecek uyarılarla daha sık karşılaşmaktadırlar. Özellikle küresel bir salgın olan COVID-19 ile birlikte insanların hastalık korkusu ve hastalığın ne zaman biteceğine dair yaşadıkları belirsizliklerle beraber ölüm kaygısının yükseldiği söylenebilir. Salgın sürecinin insanların algı, düşünce ve davranışlarını büyük ölçüde etkilediği belirtilebilir. Özellikle salgın gibi hastalanma ve ölüm riskinin yüksek olduğu zamanlarda ölümlülük bilincinin artışı, bireyleri kültürel dünya görüşlerine sıkıca bağlanmaya ve bu sayede benlik saygılarını arttırmaya ve ölüm dehşetiyle bu yolla başa çıkmaya yöneltebilir.

COVID-19 salgını psikolojik olarak birçok alanı etkilemekle beraber; ölümcül nitelikte bir hastalık olarak, kaygıyı tekrar ortaya çıkarabilmekte veya mevcut ölüm kaygısının artmasına sebep olabilmektedir (Kavaklı vd., 2020, s. 18). Salgın hastalıklar, pandemi, depresyon ve savaşlar gibi etkenler göz önüne alındığında bireylerin yaşamış olduğu ölüm kaygısı, davranışlarını şekillendirebilmektedir. Bu sebeple yetişkin bireylerin ölüm kaygılarının ne derecede olduğu ve bu kaygıyla ne gibi yöntemlerle başa çıktığını anlamak, ölüm kaygısıyla etkili bir şekilde başa çıkabilmesinde onlara destek olmak için yararlı olabilir. Bu destek sürecinde Dehşet Yönetimi Kuramı'nın kavramları, DYÖ'den faydalanılabilir.

5. Sınırlılık ve öneriler

Bulgular değerlendirilirken araştırmanın bazı sınırlılıkları göz önüne alınmalıdır. DYK'nın temel çıkış noktası olan ölümlülük bilincinin bireylerde yaratmış olduğu kaygı, yaş aralığına ve cinsiyete göre de farklılaşabilecek niteliktedir. Bu araştırma dâhilinde DYÖ'nün cinsiyet ve yaş değişkenleri açısından nasıl farklılaştığı incelenmemiştir. DYÖ'nün farklı yaş gruplarında çalışılması ve cinsiyete bağlı dehşet yönetimi düzeylerinin değerlendirilmesi önerilebilir. Çevrimiçi ortamda yürütülen bu çalışmanın yüz yüze uygulamanın sağlanabileceği ortamlara taşınıp uygulanması farklı sonuçlar ortaya çıkarabilir. Yüz yüze uygulamanın yapıldığı gruplardan elde edilen verilere göre bireylerin ölüme dair yaşamış olduğu problemler için müdahale hizmetleri geliştirebilir. Ölümlülük dehşetine yönelik psikolojik destek uygulamalarına yer verilebilir.

DYÖ'nün kuramsal altyapısı incelendiğinde özellikle sosyoloji, sosyal psikoloji ve teoloji alanında yapılacak yeni çalışmalarda aktif şekilde kullanılabilecek boyutlara sahip olduğu söylenebilir. 'Ölümlülük Bilinci' alt ölçeği kullanılarak ölüm kavramıyla ilişkili olabileceği düşünülen alanlara dair yeni araştırmalar yapılabilir. 'Benlik Saygısı' alt ölçeği ile bireylerin yaşam çevrelerindeki pozisyonlarına dair bilgiler edinilebilir. 'Kültürel Dünya Görüşü' kapsamında bireylerin kültürel dinamiklere bağlılığı ve kültürlerine ait değerlerin yaşamları üzerindeki etki düzeyi saptanabilir.

6. Araştırmanın etik yönü

Bu araştırma; Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 27/10/2023 tarihli ve 2023/06-10 numaralı kararı ile alınan izinle yürütülmüştür.

7. Çıkar çatışması beyanı

Çalışmanın yazar/tüm yazarları bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

8. Katkı oranı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

9. Finansal destek beyanı

Bu çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluş tarafından maddi olarak desteklenmemiştir.

KAYNAKÇA

- Abdel-Khalek, A. M. (2004). The Arabic Scale of Death Anxiety (ASDA): Its development, validation, and results in three Arab countries. *Death Studies*, 28(5), 435–457. <https://doi.org/10.1080/07481180490437572>
- Akyürek, S. (2016). Türkiye'de iç grup yanlılığının toplumsal adalete ve güvenliğe etkisi. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 2(2), 161–179. <https://doi.org/10.21085/jemsos.83032>

Çetinel, A., & Şahin, E. S. (2025). Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin sınanması.

Alparslan, K., & Kuşdil, M. E. (2024). Farklı dindarlık türlerinin dehşet yönetimindeki rollerine ilişkin araştırmalar üzerine bir derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 16(2), 289–305. <https://doi.org/10.18863/pgy.1328993>

Arıkan, A. (2018). İslam dünyasının mezhep haritası ve nüfus dağılımı. *İslâmi Araştırmalar*, 29(2), 348–379. <https://www.islamiarastirmalar.com/wp-content/uploads/2023/11/12-6.pdf>

Aydoğan, A. S., Gülseren, Ş., Sarıkaya, Ö. Ö., & Özen, Ç. (2015). Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği Türkçe formunun üniversite öğrencilerinde geçerlilik ve güvenilirliği. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 52(4), 371–375. <https://doi.org/10.5152/npa.2015.8820>

Bagozzi, R., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *JAMS*, 16(1), 74–94. <https://doi.org/10.1007/BF02723327>

Becker, E. (1973). *The denial of death* (1st ed.). Free Press.

Bulut, M. B. (2015). Terör yönetimi kuramı (Dehşet yönetimi kuramı). *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 5(1), 161–174. <https://doi.org/10.13114/MJH.2015111374>

Bulut, M. B. (2021). Examining belief in a just world, religious worldviews, and self-esteem within the framework of terror management theory: Mortality salient and nonmortality salient organizations. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 83(1), 121–141. <https://doi.org/10.1177/0030222820928148>

Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (28. Basım). Pegem Akademik Yayıncılık.

Byrne, B. M. (2016). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315757421>

DeVellis, R. F. (2017). *Scale development: Theory and applications* (4th ed.). Sage.

Doğan, T. (2011). İki boyutlu benlik saygısı: Kendini Sevme/Özyeterlik Ölçeği'nin Türkçeye uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 36(162), 126–137. <https://educationandscience.ted.org.tr/article/view/982>

Doğulu, C., & Uğurlu, N. S. (2015). Dehşet yönetimi kuramı üzerine bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 18(35), 33–50. <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/82913>

- Erikson, E. H., & Erikson, J. M. (1998). *The life cycle completed (extended version)*. WW Norton & Company.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (5th ed.). SAGE Publications Ltd.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobserved variables and measurement error. *JMR*, 18(1), 39–50. <https://doi.org/10.1177/002224378101800104>
- Gorsuch, R. L. (1990). Common factor-analysis versus component analysis- Some well and little known facts. *Multivariate Behavioral Research*, 25(1), 33–39. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr2501_3
- Greenberg, J., Arndt, J., Simon, L., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (2000). Proximal and distal defenses in response to reminders of one's mortality: Evidence of a temporal sequence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(1), 91–99. <https://doi.org/10.1177/0146167200261009>
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The causes and consequences of a need for self-esteem: A terror management theory. In R. F. Baumeister (Ed.), *Public self and private self* (pp. 189–212). Springer-Verlag. https://doi.org/10.1007/978-1-4613-9564-5_10
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Simon, L., & Breus, M. (1994). Role of consciousness and accessibility of death-related thoughts in mortality salience effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 627–637. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.4.627>
- Greenberg, J., Simon, L., Pyszczynski, T., Solomon, S., & Chatel, D. (1992). Terror management and tolerance: Does mortality salience always intensify negative reactions to others who threaten one's worldview? *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(2), 212–220. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.2.212>
- Greenberg, J., Solomon, S., & Arndt, J. (2008). A basic but uniquely human motivation: Terror management. In J. Y. Shah & W. L. Gardner (Eds.), *Handbook of motivation science* (pp. 114–134). Guilford Press.
- Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., Rosenblatt, A., Burling, J., Lyon, D., Simon, L., & Piel, E. (1992). Why do people need self-esteem? Converging evidence that self-esteem serves an anxiety-buffering function. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(6), 913–922. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.6.913>

Çetinel, A., & Şahin, E. S. (2025). Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin sınanması.

Gürbüz, S. (2021). *AMOS ile yapısal eşitlik modellemesi* (2. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Heppner, P. P., Wampold, B. E., & Jr. Kivlighan, D. M. (2008). *Psikolojik danışmada araştırma yöntemleri* (D. M. Siyez, Çev.). Mentis Yayıncılık.

Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed.). Sage Publications.

Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language* (4th ed.). Scientific Software International; Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Karagöz, Y. (2016). *SPSS 23 ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler* (2. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Karaman, H. (2015). *Açımlayıcı faktör analizinde kullanılan faktör çıkartma yöntemlerinin karşılaştırılması* (Yayın No. 381434) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden erişildi.

Kavaklı, M., Ak, M., Uğuz, F., & Türkmen, O. O. (2020). The mediating role of self-compassion in the relationship between perceived COVID-19 threat and death anxiety. *Turkish Journal of Clinical Psychiatry*, 23(1), 15–23. <https://doi.org/10.5505/kpd.2020.59862>

Kaynak, B. D. (2021). *Başkasının kötü talihine sevinme (schadenfreude) duygusunun dehşet yönetimi kuramı çerçevesinde incelenmesi* (Yayın No. 824681) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden erişildi.

Kellehear, A. (2022). The social nature of dying and the social. *Oxford Textbook of Public Health Palliative Care*, 22. <https://doi.org/10.1093/med/9780198862994.003.0004>

Kelloway, E. K. (1998). *Using LISREL for structural equation modeling* (1st ed.). Sage Publishers.

Kılıç, A. F. (2022). Açımlayıcı faktör analizinde boyut sayısına karar verme: Yöntemlere kısa bir bakış. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(Özel sayı 1), 305–318. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1095936>

Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). The Guilford Press.

- Koç, V., & Kafa, G. (2019). Dehşet yönetimi kuramı çerçevesinde benlik saygısı ve bağlanmanın rolü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(1), 129–139. <https://doi.org/10.18863/pgy.419330>
- Köklü, N., Büyükoztürk, Ş., & Bökeoğlu, Ö. Ç. (2006). *Sosyal bilimler için istatistik* (27. baskı). Pegem Yayıncılık.
- Kruglanski, A. W., & Bertelsen, P. (2020). Life psychology and significance quest: A complementary approach to violent extremism and counter-radicalisation. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 15(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/18335330.2020.1725098>
- Leary, M. R. (2004). The function of self-esteem in terror management theory and sociometer theory: Comment on Pyszczynski et al.(2004). *Psychological Bulletin*, 130(3), 478–482. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.478>
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S., & Hong, S. (1999). Sample size in factor analysis. *Psychological Methods*, 4(1), 84–99. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.4.1.84>
- Marsh, H. W., Balla, J. R., & McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: The effect of sample size. *Psychological Bulletin*, 103(3), 391–410. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.103.3.391>
- Pandya, A. K., & Kathuria, T. (2021). Death anxiety, religiosity and culture: Implications for therapeutic process and future research. *Religions*, 12(1), 61–72. <https://doi.org/10.3390/rel12010061>
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical overview. *Psychological Bulletin*, 130(3), 435–468. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.435>
- Pyszczynski, T., Solomon, S., & Greenberg, J. (2003). *In the wake of 9/11: The psychology of terror* (1st ed.). American Psychological Association.
- Pyszczynski, T., Solomon, S., & Greenberg, J. (2015). Thirty years of terror management theory: From genesis to revelation. İçinde *Advances in experimental social psychology* (Cilt 52, ss. 1–70). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/bs.aesp.2015.03.001>

Çetinel, A., & Şahin, E. S. (2025). Dehşet Yönetimi Ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin sınanması.

Rosenblatt, A., Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., & Lyon, D. (1989). Evidence for terror management theory I: The effects of mortality salience on reactions to those who violate or uphold cultural values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(4), 681–690. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.4.681>

Rosenblatt, P. C. (2008). Grief across cultures: A review and research agenda. In M. S. Stroebe, R. O. Hansson, H. Schut & W. Stroebe (Eds.), *Handbook of bereavement research and practice: Advances in theory and intervention* (pp. 207–222). <https://doi.org/10.1037/14498-010>

Saylık, A. (2019). Hofstede'nin kültür boyutları ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(3), 1860–1881. <https://doi.org/10.7884/teke.4482>

Simon, L., Arndt, J., Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1998). Terror management and meaning: Evidence that the opportunity to defend the worldview in response to mortality salience increases the meaningfulness of life in the mildly depressed. *Journal of Personality*, 66(3), 359–382. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00016>

Solomon, S., Greenberg, J., & Pyszczynski, T. (2004). The cultural animal: Twenty years of terror management theory and research. In J. Greenberg, L. S. Koole & T. Pyszczynski (Eds.), *Handbook of experimental existential psychology* (pp. 13–34). The Guilford Press.

Solomon, S., Greenberg, J., & Pyszczynski, T. (1991). A terror management theory of social behavior: The psychological functions of self-esteem and cultural worldviews. In M. P. Zanna (Eds.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 93–159). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60328](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60328)

Stevens, J. P. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (5th ed.). Taylor & Francis.

Şahin, E. S. (2023). “Piyanist” filminin dehşet yönetimi kuramı perspektifinden incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 995–1019. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1199250>

Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenirlik ve geçerlilik* (1. baskı). Seçkin Yayıncılık.

- Şenol, S. (2012). *Araştırma ve örnekleme yöntemleri* (1. baskı). Nobel Akademi Yayınları.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson Education Limited.
- Tafarodi, R. W., & Swann Jr, W. B. (1995). Self-liking and self-competence as dimensions of global self-esteem: Initial validation of a measure. *Journal of Personality Assessment*, 65(2), 322–342. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6502_8
- Tafarodi, R. W., & Swann Jr, W. B. (2001). Two-dimensional self-esteem: Theory and measurement. *Personality and Individual Differences*, 31(5), 653–673. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(00\)00169-0](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00169-0)
- Tinsley, H. E., & Tinsley, D. J. (1987). Uses of factor analysis in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology*, 34(4), 414–424. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.34.4.414>
- Uysal, S. (2020). İslam ve diğer dinlerde ölüm. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü*, 54(Mart–Nisan–Mayıs), 28–33. <https://www.medipol.edu.tr/sites/default/files>
- Wolfe, S. E., & Tubi, A. (2019). Terror management theory and mortality awareness: A missing link in climate response studies? *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 10(2), 1–13. <https://doi.org/10.1002/wcc.566>
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(1), 74–85. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/369427>
- Yeniçeri, Z. (2016). Dehşet yönetimi kuramı ve iş yaşamı. *İnsan ve İş Dergisi*, 3(1), 43–52. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2786376>
- Yoo, B., Donthu, N., & Lenartowicz, T. (2011). Measuring Hofstede's five dimensions of cultural values at the individual level: Development and validation of CVSCALE. *Journal of International Consumer Marketing*, 23(3–4), 193–210. <https://doi.org/10.1080/08961530.2011.578059>